

Standardy péče o přírodu a krajinu

Pavel Pešout, Pavel Štěrbá

Určitá forma standardizace pojmů a postupů je více či méně zakotvena v mnoha oborech lidské činnosti, zejména v těch případech, kdy se jedná o průniková témata a je potřeba nalézt společnou řeč mezi jednotlivými odbornostmi. Nejinak tomu je i v ochraně přírody a krajiny, kde se často setkáváme s řadou činností, které mají přesah do dalších navazujících oborů (péče o zeleň, krajinářství, péče o chráněná území, stavebnictví apod.). Potřeba „mluvit stejným jazykem“ při komunikaci mezi jednotlivými subjekty vedla Agenturu ochrany přírody a krajiny ČR k zahájení prací na tvorbě standardů péče o přírodu a krajinu.

Proč standardy?

Základy diferencované péče o přírodu a krajinu se v České republice začaly konstruovat již v 70. letech 20. století. První ekonomické nástroje cílené na podporu praktických opatření jsou však formulovány až v 90. letech (prvním je Program revitalizace říčních systémů vyhlášený MŽP v roce 1992), souběžně s novou legislativní úpravou a novým nastavením zajištění ochrany přírody a krajiny v ČR (PEŠOUT, FIŠER 2012). Významné zvýšení veřejné podpory opatření v oblasti posilování ekologické stability a údržby krajiny, zlepšování kvality prostředí sídel, managementu chráněných území či péče o cenné biotopy a lokality ohrožených druhů odhalilo v posledních pěti letech díky evropským fondům mnohé nedostatky ve schopnosti veřejné správy zajistit efektivní čerpání finančních prostředků a jejich správné zacílení. Především se jako významný nedostatek ukázala chybějící či nedokonalá tvorba standardů (norem) včetně nedostatečného sjednocení pojmů pro významnou část podporovaných činností. To značně ztěžuje komunikaci mezi jednotlivými účastníky při plánování, zadávání, realizaci, přebírání a následné udržitelnosti jednotlivých opatření (PEŠOUT 2011).

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (AOPK ČR) vytváří pro sjednocování postupů svých regionálních pracovišť metodické listy a v rámci odborné podpory veřejné správy publikuje doporučené metodiky (viz www.nature.cz/metodiky AOPK ČR). Opakovaně se však ukázalo, že pouze metodiky (komentované návody) nemohou zajistit jasné nastavení komunikace a pravidel a že je třeba přistoupit k přesnému

vymezení termínů a postupů a stanovení parametrů výstupů včetně kvality, a to v co nejširším konsensu veřejné správy, akademických pracovišť a praxe. O řešení jsme se pokusili právě zahájením procesu standardizace – tvorbou oborových standardů.

Výraz standard byl zvolen po širší diskusi jako pojem, který je přirozeně vnímán coby typ či synonymum normy (KNOTEK 2012), přitom je ale zjevné, že vykazuje jistá specifika – přidanou hodnotu. Ta spočívá především v procesu jeho tvorby formou oborové diskuse, konstrukce a veřejné dostupnosti zdarma.

Co je a co není standard?

Standardy vycházejí z příkladů dobré praxe a jsou podkladem, který má sloužit ke zkvalitnění prováděných prací a k zajištění porovnatelnosti výstupů i sjednocení termínů v komunikaci mezi projektanty, investory, dodavateli, veřejnou správou a experty a odbornými institucemi (definice standardu viz box 1).

Standard představuje oborovou dohodu. Vzniká v široké diskusi ve vícečlenném autorském kolektivu za průběžné konzultace a připomínkování širokým spektrem odborníků. Standard prochází odbornou oponenturou (ŠTĚRBA 2012).

Standard není závazný, nejde o právní normu ani o výklad právních předpisů. Není ani odbornou příručkou či podrobnou metodikou, z aktuálního stavu poznání však samozřejmě vychází. Tvorbou standardů se AOPK ČR nevzdává tvorby metodik a metodických listů, které naopak mohou standardy vhodně doplňovat a rozvíjet.

Box 1

Co je standard péče o přírodu a krajinu?

Standardy péče o přírodu a krajinu jsou doporučením, stanovujícím parametry výstupů a technický popis postupů jednotlivých činností běžně realizovaných v oblasti péče o přírodu a krajinu, včetně vlastností použitých materiálů, výrobků a definice pojmů. Standardy po odborné oponentuře vydává AOPK ČR, která je zpracovává ve spolupráci s akademickými pracovišti a dalšími odbornými autoritami v příslušných oborech.

Jak probíhá zpracování standardu

Pro každý standard či skupinu standardů AOPK ČR nejprve hledá partnera v akademické sféře: např. v případě řady A (arboristické standardy) je partnerem Lesnická a dřevařská fakulta Mendelovy univerzity v Brně (LDF MENDELU). Poté jsou vytypovány další odborné autority, zástupci projektantů, podnikatelských subjektů, profesních organizací apod., ze kterých je sestaven kolektiv zpracovatelů – autorů jednotlivého standardu (např. u arboristických standardů spolupracujeme mj. se Společností pro zahradní a krajinářskou tvorbu či se Svazem zakládání a údržby zeleně).

Postup zpracování standardu je přehledně uveden v boxu 2. Proces byl odzkoušen při zpracování arboristických standardů, kdy byl také vytvořen první návrh základních fází

Box 2

Schéma postupu prací na standardech péče o přírodu a krajinu

Fáze zpracování	Obsah fáze zpracování standardu	Orientační časová náročnost fáze (v měsících)
1	Otevření vývoje standardu Uzavření dohody AOPK ČR s vybraným akademickým pracovištěm. Sestavení vývojového (autorského) týmu konkrétního standardu.	1–2
2	Vývoj obsahu standardu Základní koncepce, ujednocení struktury. Tvorba obsahu standardu a jeho příloh. Zpracování pracovní verze „konceptu“.	5–6
3	Připomínkování odbornou veřejností Zveřejnění na www.standardy.nature.cz s termínem pro zaslání připomínek. Zpracování připomínek.	1
4	Oponentura Předání standardu dvěma oponentským pracovištím (která se nepodílela na zpracování standardu). Zpracování připomínek z oponentských pracovišť.	2–3
5	Schválení standardu Schválení standardu AOPK ČR, uložení dokumentace vývoje standardu (zápisy z jednání vývojového týmu, jednotlivé verze, připomínky, oponentské posudky apod.) v knihovně AOPK ČR, kde je volně dostupná.	1
6	Zveřejnění standardu Zveřejnění na www.standardy.nature.cz . Aktivní šíření standardu, zahájení využívání standardu v praxi. Sbírání podnětů pro aktualizaci standardu.	1
7	Aktualizace standardu Na základě sesbíraných podnětů z praxe. Automatická informovanost pro uživatele standardu, kteří si standard stáhli z www.standardy.nature.cz	podle potřeby

vývoje (KOLAŘÍK 2012b, ŠTĚRBA 2013). V boxu 2 je také uvedena orientační časová náročnost jednotlivých fází. Jak je patrné, tvorba jednoho standardu trvá nejméně rok. Jde tedy o náročný proces nejen z hlediska množství zapojených partnerů a spolupracovníků, ale také časového.

Z popisu zpracování standardu je zřejmé, že se do něj může kdokoli zapojit zasláním svých připomínek, podnětů apod. Největší prostor pro veřejnost je vytvořen ve třetí fázi, kdy lze připomínkami aktivně zasáhnout do vývoje standardu, a samozřejmě ve fázi 6–7, kdy uvítáme zkušenosti z praxe s využíváním standardů s konkrétními náměty na změny či doplnění.

Standard je platný do doby aktualizace. Aktualizaci předkládáme podle potřeby – četnosti a závažnosti podnětů a připomínek, na základě nových poznatků v oblasti výzku-

mu apod. I po aktualizaci ale zůstane starší verze trvale dostupná veřejnosti.

Dosavadní vývoj standardů

V roce 2010 stanovila AOPK ČR řady standardů po jednotlivých oblastech:

- Řada A: Arboristické standardy
- Řada B: Voda v krajině
- Řada C: ÚSES a krajinotvorné prvky
- Řada D: Standardy péče o vybrané terestrické biotopy
- Řada E: Standardy druhové ochrany
- Řada F: Návštěvnická infrastruktura

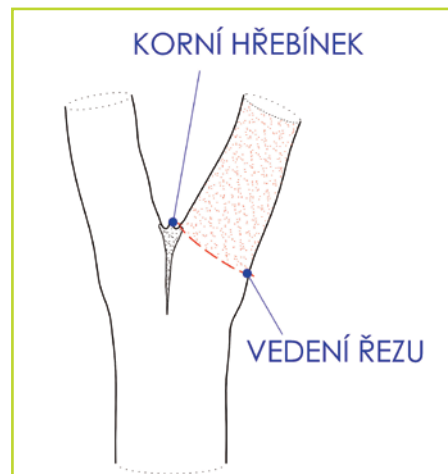
V rámci těchto řad jsou postupně definovány jednotlivé standardy. Aktuální stav jejich vymezení je uveden na www.standardy.nature.cz a u elektronické verze tohoto článku na www.casopis.ochranaprirody.cz. K vy-

mezení jednotlivých standardů jsou vítány připomínky či návrhy na jejich úpravu.

Práce na první řadě standardů péče o přírodu a krajinu – řady A (Arboristické standardy) započaly v roce 2010. Pro AOPK ČR je smluvním partnerem a odborným garantem jejich vývoje LDF MENDELU. Nejprve byl definován přehled standardů v rámci řady (viz box 3), poté začaly práce na vybraných standardech (KOLAŘÍK 2012a). Standard „Řez stromů“ je dokončen a zveřejněn na www.standardy.nature.cz (ÚRADNÍČEK 2013), viz obr. 1, standard „Výsadba stromů“ je dokončen (fáze vývoje 4) a po zpracování připomínek oponentů bude do září 2013 schválen a zveřejněn. Zkušenosti s jeho zpracováním shrnul IMRAMOVSKÝ (2013). V různé fázi vývoje jsou i další standardy: „Hodnocení stavu stromů“ (KOLAŘÍK 2013), „Kácení stromů“ (SKOTNICA 2013), „Ochrana dřevin a ploch při stavební činnosti“ (KOUTNÁ 2013), „Ochrana stromů před úderem blesku“ (HÁJEK 2013), „Výsadba a řez keřů“ a průběžně vytvářený standard „Názvosloví“. Po diskusi s kolegy z energetických společností na počátku roku 2013 byl do seznamu standardů nově přidán standard s pracovním názvem „Údržba vegetace kolem produktovodů“, který se bude týkat zejména řezu stromů v okolí nadzemních energetických sítí.

Rovněž byl zahájen vývoj vybraných standardů v řadě B „Voda v krajině“, konkrétně standardů „Vytváření a obnova tůň“ a „Rybí přechody“, na kterých AOPK ČR spolupracuje se Stavební fakultou ČVUT v Praze.

Do konce roku 2013 budou v pracovní verzi připraveny k oponentuře dva standardy z řady C „ÚSES a krajinotvorné prvky“: „Funkční výsadby ovocných stromů v zemědělské krajině“ a „Péče o jedince a sady starých a krajových odrůd ovocných dřevin“. Na těchto standardech AOPK ČR spolupracuje se Zahradnickou fakultou MENDELU v Brně.

Obr. 1 Řez kodominantního větvení (viz kap. 2.1.5 standardu A02002 Řez stromů)

Autor David Ladra

Box 3

Řada A (arboristické standardy)

Zabývá se rozpracováním dílčích okruhů v péči o dřeviny rostoucí mimo les.

00 Obecné

00 001 Názvosloví

01 Kontroly, hodnocení, plánování

01 001 Hodnocení stavu stromů

01 002 Ochrana stromů při stavební činnosti

01 003 Konflikt vegetace a staveb

01 004 Ochrana biotopů

02 Technologické postupy

02 001 Výsadba stromů

02 002 Řez stromů

02 003 Výsadba a řez keřů

02 004 Bezpečnostní vazby a podpěry

02 005 Kácení stromů

02 006 Ochrana stromů před úderem blesku

02 007 Úprava stanovištních poměrů stromů a keřů

02 008 Výchova porostů

02 009 Speciální ošetření stromů

02 010 Doprovodná vegetace komunikací

02 011 Údržba stromů kolem produktovodů

03 Bezpečnost při práci a ochrana zdraví

03 001 Zajištění prostoru při arboristických operacích

03 002 Ochranné prostředky při stromolezení

03 003 Pracovní postupy při stromolezení

03 004 Práce s jednomužnou motorovou pilou

03 005 Práce s hydraulickou plošinou

03 006 Práce s jeřábem

Využití standardů v praxi

Standardy mají v praxi široké možnosti využití. Pro investory jsou pomůckou, která napomáhá přesnému definování zadání pro projektanta, předmětu díla a pro hodnocení díla při jeho přebírání. Pokud zadání díla podléhá zákonu o zadávání veřejných zakázek, je dobré standardy využít při formulaci zadávací dokumentace a následně při formulaci smluvních podmínek (KNOTEK 2013). Pro veřejnou správu jsou pomůckou pro porovnání efektivity podporovaných opatření. Standardy mohou přispět ke sjednocení výkonu státní správy (CHOTĚBOR 2013). Samotné sjednocení používaných pojmů je velmi významné.

O tom, že standardy plní očekávání, svědčí velmi pozitivní ohlasy, které mají ve veřejné správě, v podnikatelské sféře i u profesních svazů. Kladně byly přijaty hned první zveřejněné standardy (viz např. JÍLEK 2012).

V neposlední řadě standardy slouží jako závazný materiál pro pracovníky AOPK ČR a jsou podpůrným zdrojem pro další práci v navazujících činnostech (dotační nástroje, stanoviska a odborná vyjádření apod.). AOPK ČR také standardy, tak jak jsou postupně schvalovány, propojuje s dalšími používanými metodickými pomůckami (např. aktuálně bylo do ceníku obvyklých opatření AOPK ČR promítnuto členění jednotlivých typů řezů, definovaných v již schváleném standardu A 02 002 „Řez stromů“).

Závěr

Standardy péče o přírodu a krajinu samy o sobě správné provedení prací v dostatečné kvalitě nemohou zajistit, mohou k tomu však výrazně napomoci. Zpracování standardů ve vymezené tematické šíři a zvoleným postupem, tedy se snahou o oborovou dohodu, je úkol značně ambiciózní. Ještě větším závazkem je pak udržení procesu

Obr. 2 Provedení obvodové redukce (viz kap. 3.3.1 standardu A 02 002 Řez stromů) u lípy v Libině (okres Šumperk). Koruna lípy byla obvodovou redukcí snížena o 4–5 m. Po ořezu se odolnost kmene vůči zlomu zvýšila nejméně o 50 %. Estetický vzhled lípy nebyl odborně provedeným řezem znehodnocen.

Foto Irena Vágnerová

aktualizací tak, aby standardy stále odrážely nejaktuálnější stav poznání. Výborná spolupráce s řadou partnerů dává naději, že se standardizace podaří dosáhnout. Navíc vedle samotného výsledku (zveřejnění standardu) je důležitým produktem standardizace i samotná tvorba standardů, při níž se setkávají zástupci různých názorových proudů, dochází k tříbení názorů, vyjasňování pojmů i okruhu zájmů.

Seznam literatury naleznete v elektronické verzi časopisu na www.casopis.ochranaprirody.cz

Autor pracuje na ředitelství v AOPK ČR, Sekce ochrany přírody a krajiny

SUMMARY

Pešout P. & Štěrbá P.: Standards in Nature and Landscape Management

Standards in nature and landscape management are a recommendation setting parameters of outputs and technical description for the individual measures commonly implemented in the field during nature and landscape management incl. used material and product characters and definitions of terms. In the Czech Republic, they are a new tool which should contribute to improvement in activities carried out, to ensure comparability of the outputs of such activities and to streamlining terms used in communication among designers, suppliers, customers/buyers, authorities, technical/expert bodies and state/public administration authorities. At present, six thematic series of standards, in which the individual standards are in more details elaborated, have been proposed. They are as follows: A – Arboricultural

Standards; B – Water in the Landscape; C – Territorial System of Ecological Stability (of the Landscape) and Landscape Elements; D – Selected Terrestrial Habitat Management; E – Species Protection Special Measures; F – Infrastructure for Visitors. In total, there are more than 50 individual standards. Developing the standards started in 2010 and will be continuing up to at least the end of 2015. At the same time, standards are supposed to be continuously updated, using feedbacks from practice, use and experience having been raised meantime. Developing the standards has six basic fixed stages: (i) Starting the development of a standard; (ii) Development of the standard's content; (iii) Comments by experts; (iv) Reviewing the standard; (v) Approval of the standard; (vi) Publishing the standard. In the future, the seventh phase will be updating the standard. Although the authors' team consists only 3–10 members from different bodies, the whole process of developing a standard is an open platform: a wide range of specialists can be involving, commenting the standards, particularly at the stage (iii) or providing their experience and lessons learnt from the field.